

Tunizija

//Luka Božič

Površina: 155.360 km² kopnega
Število prebivalcev: 9.924.742 (julij 2003)
Dolžina obale: 1148 km
Najvišja točka: Jebel Chambi (1544 m)
Število opaznih vrst ptic: 373
Število globalno ogroženih vrst: 4
 (3 gnezdilke)
Število izumrlih vrst ptic: 9
Število območij IBA: 46

Zanimive vrste ptic: marmornata raca (*Marmaronetta angustirostris*), beloglavka (*Oxyura leucocephala*), sinji lebduh (*Elanus caeruleus*), stepski lunj (*Circus macrourus*), južna postovka (*Falco naumanni*), sultanka (*Porphyrio porphyrio*), ovratničarska droplja (*Chlamydotis undulata*), tenkokljuni škurh (*Numenius tenuirostris*), sredozemski galeb (*Larus audouinii*), egipčanska podhujka (*Caprimulgus aegyptius*), atlaška žolna (*Picus vaillantii*), sredozemski škrjanec (*Chersophilus duponti*), afriška puščavska penica (*Sylvia deserti*), saharski drozgač (*Turdoides fulvus*).

Nekatere izumrle vrste ptic: noj (*Struthio camelus*), tekačica (*Turnix sylvatica*), deviški žerjav (*Anthropoides virgo*), mala droplja (*Tetrax tetrax*).

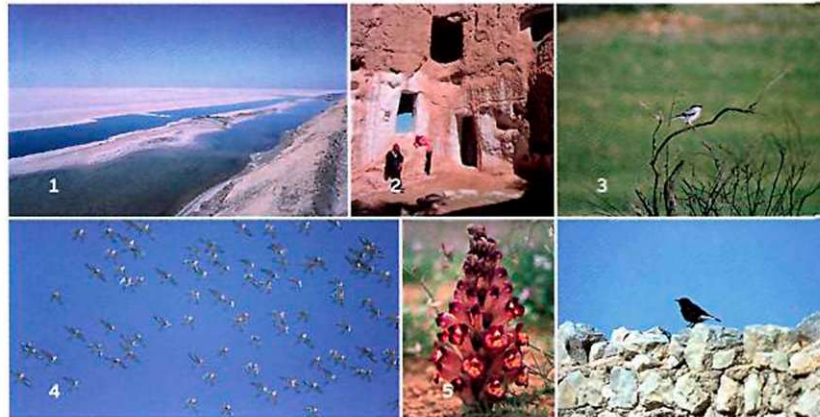
Zanimive živali: antilope (3 vrste iz rodu *Gazella*), fenek (*Vulpes zerda*), progasta hijena (*Hyaena hyaena*), severnoafriški gundi (*Ctenodactylus gundi*), afriški jezevec (*Hystrix cristata*), trnatorepa agama (*Uromastyx acanthinurus*), egipčanska kobra (*Naja haje*).

Zanimive rastline: hrast plutovec (*Quercus suber*), alepski bor (*Pinus halepensis*), akacija vrste *Acacia raddiana*.

Zavarovana območja: 8 narodnih parkov v skupni površini približno 200.000 ha (1,3 % površine kopnega).

Viri ogrožanja: širjenje in intenzifikacija kmetijstva, zajezitve rek/graditev jezov, urbanizacija, masovni turizem (obala), lov.

Biomi: mediteranski (severni in centralni del ter obalni pas), saharsko-sindski (južni in JZ del).

Tunizija je med Evropejci znana predvsem kot poceni turistična dežela, kamor nas popeljejo tako rekoč vse agencije z različnimi "zadnjeminutnimi" ponudbami. Glavni (in največkrat edini) cilj teh ponudb so megalomanski hotelski kompleksi pri Hammametu, Monastirju, Djerbi in drugod, ki vzdolž sredozemske obale rastejo kot gobe po dežju. Na pravcato falango tipičnih turistov sva naletela že na prenatrpanem letališču, kjer naju je neka sonarodnjakinja vidno začudena vprašala: "A vidva pa ne gresta golfat?" No, na srečo je Tunizija za afriške razmere majhna in s cestami dobro preskrbljena država, tako da lahko z razmeroma malo napora odkrivamo tudi njeno drugačno, manj znano podobo...

Zemljevid:

Uporabljeno z dovoljenjem »The General Libraries, The University of Texas at Austin«.

1-6: Slano jezero Chott el Jerid, trogloditska hiša v Matmati, južni veliki srakoper (*Lanius meridionalis*), jata črnorepih kljunačev (*Limosa limosa*), »puščavska roža«, črni kupčar (*Oenanthe leucura*).
foto: Luka Božič

7: Puščavske gore nad vasjo Tamerza, v ospredju nasad datljavih palm in suha rečna struga.
foto: Luka Božič

Najino štirinajstdnevno potovanje se je začelo sončnega februarkega jutra v Monastirju, v bližini znamenite trdnjave iz 9. stoletja, mnogim najbolj znane po prizorih iz filma »The Life of Brian« kultne britanske zasedbe Monty Python. Za uvod v severnoafriško ptičjo favno sem se že ob eni izmed glavnih ulic seznanil z dvema tukaj zelo običajnim vrstama, ki sta me v nadaljevanju spremljali večji del potovanja, saj sta v Tuniziji razširjeni od sredozemske obale do najbolj izoliranih puščavskih oaz. To sta bila črni škorec (*Sturnus unicolor*) in travniški vrabec (*Passer hispaniolensis*), ki tukaj nadomeščata nam bolj znane predstavnike teh rodov. Čas potovanja sva z Vesno izbrala tako, da se je najin obisk ujemal z gnezditveno sezono večine tamkajšnjih gnezditeljk, hkrati pa sva še ujela prezimujoče vrste z evropske celine.

Prva dva dneva sta bila posvečena ogledom stepskih predelov v okolici dveh velikih depresij v vzhodnem delu Tunizije, v trikotniku, ki ga oblikujejo mesta Sousse, Kairouan in Sfax. Osrednji del teh depresij sestavljata dve veliki, plitvi in slani jezera. V arabskem jeziku imenujejo takšne slane depresije, ki se v poletnih mesecih pogosto povsem izsušijo, *sebkhet*. V Tuniziji je približno 80 takšnih jezer. Južneje ležeči Sebkhet Sidi el Hani je bil v času najinega obiska delno presušen, tako da so bili na robovih dobro vidni izločeni belo sijoči kristali soli. Večji *sebkheti* so vsi po vrsti mednarodno pomembna mokrišča za prezimujoče rase, gosi in pobrežnike. Najštevilnejše vrste so duplinska kozarka (*Tadorna tadorna*), žvižgavka (*Anas penelope*), raca žličarica (*Anas clypeata*), sabljarka (*Recurvirostra avosetta*) in druge. V letih z ugodno vodnatostjo na mnogih v velikem številu gnezdijo plamenci (*Phoenicopterus ruber*). Vendar se dobro znanim vrstam vodnih ptic nisem veliko posvečal, predvsem zaradi nedostopnosti samih jezer. V bližini jezera Sebkhet Kelbia so me najbolj prevzele polsane stepe, kjer na aluvialnih tleh prevladujejo različne slanuše in nizka grmičasta vegetacija, kamor seže oko, pa zlepa ne vidimo nobenega drevesa. Najpogostejša vrsta tukaj je laški škranjec

(*Melanocorypha calandra*), ki gnezdi v zelo visoki gostoti, na bolj golih tleh pa srečamo malega škranjčka (*Calandrella rufescens*). Pridih prave Afrike so dajale črne stepske kokoške (*Pterocles orientalis*), ki so območje preletavale v manjših jatah. Obsežne stepe so najpomembnejše prezimovališče žerjava (*Grus grus*) v Tuniziji, opazoval pa sem tudi veliko jato sibirskih prosenk (*Pluvialis fulva*). Zelo zanimiva je osočnikova penica (*Sylvia conspicillata*), saj v nasprotju z drugimi vrstami penic gnezdi v nizki, največ pol metra visoki vegetaciji. V takšnem habitatu sem opazoval tudi prezimujočo otoško penico (*Sylvia sarda*), sicer gnezditko zahodnosredozemskih otokov. Podobno združbo ptic lahko v Evropi srečamo le ponekod v Španiji. Vsekakor pa nikjer v Evropi ne moremo opazovati saharkega drozgača (*Turdoides fulvus*), drozgom podobnega predstavnika v zahodni Palearktiki skromno zastopane družine timalij, ki ima daleč največje število vrst v JV Aziji. Pokrajina v obalnem pasu vzhodnega dela Tunizije, znana kot Sahel, je sicer precej obdelana. Sredozemska klima zelo godi brezštevilnim nasadom oljk, ki so tukaj prevladujoči tip kmetijske rabe tal. Čim se nekoliko pomaknemo v notranjost, postane klima za gojenje rastlin presuha in prevladovati začnejo pašniki. Tukaj so najpogostejši južni veliki srakoperji (*Lanius meridionalis*), pred nedavnim kot samostojna vrsta ločeni od sedaj izključno holarktično razširjenega velikega srakoperja (*Lanius excubitor*). Potovanje po tem delu Tunizije sva zaključila z obiskom solin pri kraju Thyna, daleč največjih solinah in enih od dveh še delujočih v Tuniziji. Soline so pomembno gnezdišče številnih vrst ptic, njihov pomen pa je še večji v času prezimovanja in selitve. Nesporni vrhunec dneva je bilo opazovanje večtisočglave jate sabljark, ki so kot bel oblak pokrivalo celotno površino enega izmed solinskih bazenov.

Južna polovica Tunizije, z izjemo ozkega obalnega pasu, pripada puščavi. Ti predeli letno ne prejmejo več kot 150 mm padavin, najbolj suhi deli Sahare pa ostanejo brez dežja tudi po več let. Količina padavin narekuje različne tipe puščav in pre-

8: Maroški pogorelec (*Phoenicurus moussieri*) je endemična vrsta severnoafriškega gorovja Atlas. foto: Luka Božič

9: Domači strnad (*Emberiza striolata*) upravičeno nosi svoje ime, saj je zelo zaupljiva vrsta puščavskih naselij. foto: Luka Božič

10: Puščavski škrijanec (*Ammomanes deserti*) živi v najbolj suhih območjih. Naseljuje skalnato puščavo. foto: Luka Božič

11: Čuk (*Athene noctua*) je pogosta vrsta vzdolž vlažnih pašnikov v narodnem parku Ichkeul. foto: Luka Božič

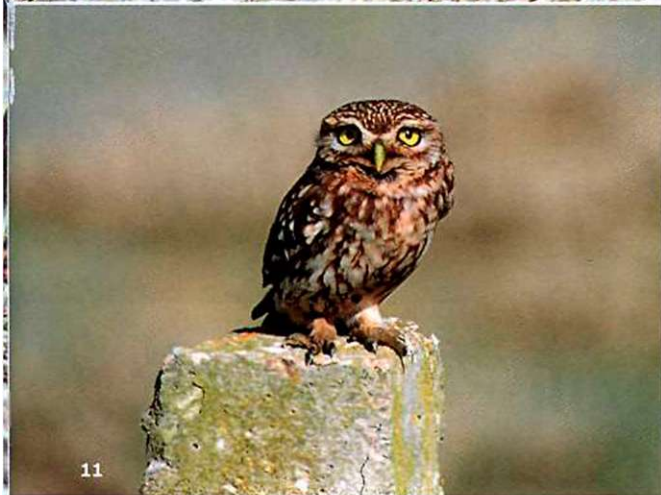
hode med njimi. Nekakšen prehod v to regijo je travnata pokrajina s prevladujočo vrsto trave *Stipa tenacissima*, ki jo danes množično gojijo za proizvodnjo visoko kakovostnega papirja. Na severnem robu prave puščave se razprostirajo ogromne slane ravnice, imenovane *chott*, ki se občasno napolnijo z vodo, večino časa pa so povsem suhe in zaradi visoke slanosti v glavnem povsem gole. Največja med njimi, Chott el Jerid, meri 5000 km² in zavzema velik del osrednje Tunizije. Na južni strani slednje se šele začena takšna puščava, kot si jo predstavlja večina ljudi. To je peščeni del Sahare oziroma tunizijski del Velikega vzhodnega erga s tipičnimi sipinami. Prave, spektakularne, sto in več metrov visoke sipine se začnejo pojavljati šele kakšnih 150 km južneje. V samem predelu puščave najdemo tudi nekaj pravih gorskih grebenov, visokih 600-800 metrov. Ti skalnati grebeni so pogosto popolnoma goli, medtem ko sta bili kamnita in peščena puščava ter vse oblike njunih medsebojnih prehodov v času najinega potovanja presenetljivo zeleni in polni pisano cvetočih rastlin.

Najina puščavska pustolovščina se je začela na območju mesta Tataouine ter vasic Chenini in Guermessa v JV Tuniziji, kjer je zelo pogosta vrsta na skalnatih pobočjih in previsih trobentar (*Bucanetes githagineus*). V naseljih so zelo pogosti domači strnadi (*Emberiza striolata*). Slovensko poimenovanje te vrste je povsem ustrezno, saj se domači strnadi dejansko zadržujejo na strehah in dvoriščih zgradb, včasih pa med iskanjem hrane celo vstopajo v hiše. Večkrat sem opazoval tudi našemu krokarju zelo podobnega puščavskega krokarja (*Corvus ruficollis*), medtem ko je bila zelo svetla, puščavska podvrsta južnega sokola (*Falco biarmicus erlangeri*) precej redkejša. Število vrst je tu zaradi ekstremnih razmer zelo nizko. V povprečju v enem opazovalnem dnevu nisem zabeležil več kot 10-15 vrst ptic. Omenjenemu območju daje pečat tudi svojevrstna berberska arhitektura. Vasici Chenini in Guermessa izvirata iz 11. stoletja in sta eni izmed najstarejših ohranjenih berberskih naselij. Zgrajeni

sta na strmih, težko dostopnem pobočju, ki je prebivalce varovalo pred vpadi. Osrednji del vseh berberskih naselij je bila utrjena žitnica, v arabščini imenovana *ksar*, sestavljena iz številnih prostorov v več nadstropjih, zgrajenih iz kamna ali blata. Drugo obliko berberskih naselij si lahko ogledamo v okolici Matmate. Tukaj je osrednji del hiše nekaj metrov globoka luknja krožne oblike. V stene te luknje so nato izkapano posamezne sobe z različnimi funkcijami. Vhod v osrednji del je običajno ozek tunel, ki vodi z dvorišča. V Matmati še danes precej družin živi v takšnih hišah, ki so ena izmed osrednjih turističnih atrakcij Tunizije.

Za ornitologa zelo zanimivi so postopni prehodi gorske kamnite puščave v skalnato puščavo in nato te v peščeno puščavo. Praktično nobena vrsta ni splošno razširjena, temveč so vse vezane na določen tip puščave ali celo na prehod med njima. Ta prehod lahko najlepše opazujemo pri kupčarjih, ki so v Tuniziji bogato zastopana skupina ptic. Tako naseljuje beloglavi kupčar (*Oenanthe leucopyga*) predvsem strma skalnata pobočja, žalobni kupčar (*O. lugens*) vzhodna gorskih grebenov in suhe rečne struge, mavrski kupčar (*O. moesta*) kamnito puščavo in puščavski kupčar (*O. deserti*) prehod med kamnito in peščeno puščavo ter čisto peščeno puščavo, kjer je vsaj nekaj nizkega rastja. Podobno je tudi pri nekaterih vrstah škrijancev, kjer sta največja skrajnost puščavski (*Ammomanes deserti*) in srpasti škrijanec (*Alaemon alaudipes*). Slednji sodi v času gnezditve med najbolj opazne ptičje vrste v peščeni puščavi, kjer nase opozarja z značilnimi svatovskimi leti. Pojoči samec se namreč med petjem vsake kitice s tal strmo dvigne nekaj metrov v zrak, nato pa po njenem zaključku z zloženimi perutmi in pahljačasto razširjenim repom navpično pikira na tla.

Največ časa sva na puščavskem jugu Tunizije preživela v znameniti oazi Douz. Tu sem bil posebej vesel puščavskih tekalcev (*Cursorius cursor*), na neprijazne razmere prilagoje-

11

nih pobrežnikov, ki so očitno kar pogosti. Za majhno prese-
nečenje je poskrbel par selečih se zelenih čebelarjev (*Merops*
persicus). Ta vrsta v Tuniziji sicer ne gnezdi. Naslednja poseb-
nost je atlaška penica (*Sylvia deserticola*). Ta sicer gnezdi v gr-
miščih na više ležečih gorskih pobočjih zahodnega dela
Tunizije, prezimuje pa v puščavi, kjer se najraje zadržuje v
osamelih grmih afriške tamariske (*Tamarix africana*). V
Douzu je največji nasad datljeve palme (*Phoenix dactylifera*) v
Tuniziji s približno 400.000 drevesi. Izjemno pomembna so
številna v širši okolici oaze ležeča jezera, ki jih napaja arte-
ška voda ali pa voda iz lokalnih izvirov v sami oazi. Slednja
so povsem sladkovodna, poraščena z močvirsko vegetacijo
in za vodne ptice najpomembnejša. Na enem izmed takšnih
jezer sem imel priložnost opazovati 350 osebkov marmorna-
te rase (*Marmaronetta angustirostris*). Večina teh jezer je bila
zaradi prezimovanja pomembnega števila globalno ogrože-
ne marmornate rase uvrščena na seznam Mednarodno po-
membnih območij za ptice (IBA). Tukaj so se zadrževale tudi
rjaste kozarke (*Tadorna ferruginea*), kostanjevke (*Aythya ny-
roca*), plevice (*Plegadis falcinellus*), jezerski martinci (*Tringa*
stagnatilis) in številne druge, običajnejše vrste ptic.

Iz Douza sva se napotila v puščavske gore v zahodni Tuniz-
iji, ob državni meji z Alžirijo. Čeprav tudi tukaj leži nekaj
starih tradicionalnih vasic, pa naju je najbolj pritegnila ču-
dovita pokrajina z vrhovi in gorskimi grebeni nenavadnih
oblik ter drugimi geomorfološkimi pojavi. Med njimi še zla-
sti zbuja pozornost kakih 100 metrov globok, vendar ozek
kanjon pri vasi Mides. Pri kraju Tamerza sem se posvetil
pregledovanju ogromne skalne stene, kjer je bilo kaj videti.
V steni sem odkril tri mogočna gnezda kraguljega orla (*Hier-
aaetus fasciatus*), med katerimi je bilo eno aktivno. Na njem
se je ves čas opazovanja zadrževal odrasel osebek. V steni je
gnezdilo tudi nekaj parov v Severni Afriki zelo lokalno raz-
širjenih malih hudournikov (*Apus affinis*) in nekaj parov pla-
ninskih hudournikov (*Tachymarptis melba*).

Dolgotrajna vožnja proti severnemu delu države naju je vodi-
la skozi najbolj rodovitne in obdelane doline, ki so del povod-
ja Oued Medjerde, edine stalne reke v Tuniziji. Zanimivo je, da
se v celotni Tuniziji samo tukaj množično pojavljajo poljski
škrjanci (*Alauda arvensis*). Tukaj živi tudi dokaj številna se-
dentarna (neseleča) populacija bele štoklje (*Ciconia ciconia*).
Njihova gnezda so v Tuniziji najpogosteje nameščena na dro-
gove daljnovodov, čeprav obstajajo tudi prave vasi štokelj,
kot je na primer Sejnane s kakimi 20-30 gnezdi. Veliko je tudi
osamljenih gnezd na različnih strukturah sredi obdelanih
njiv, pogosto le 1-2 metra nad tlemi. Pri znamenitih razvali-
nah nekdanjega rimskega mesta Dougga je bilo moč združiti
spoznavanje zgodovinskega spomenika z opazovanjem ptic.
Najštevilnejša vrsta ptice na samih razvalinah so bili maroški
pogorelčki (*Phoenicurus moussieri*). To je sicer ena izmed red-
kih endemičnih vrst Severne Afrike oziroma gorovja Atlas.
Na odlično ohranjenem rimskem gledališču, ki ga je leta 188
zgradil Marcus Quadratus, je gnezdil par črnih kupčarjev
(*Oenanthe leucura*). Enodnevni postanek sva si privoščila v
kraju Ain Draham, v skrajnem SZ delu Tunizije. Kraj leži na
nadmorski višini skoraj 1000 metrov, na t.i. Tunizijski dorzali,
kot se imenuje najvzhodnejši del Atlasa. Prevladujoči tip
rastja na najvišjih predelih je vednozeleni gozd, kjer prevladu-
je hrast plutovec (*Quercus suber*). Te gozdove naseljuje, poleg
številnih tudi pri nas običajnih gozdnih vrst ptic, atlaška
žolna (*Picus vaillanti*). Zanimivo je bilo opazovati rdečeglave
kraljičke (*Regulus ignicapillus*) v čistem listnatem gozdu in ru-
meno obarvano severnoafriško podvrsto meniščka (*Parus ater*
ledouci). V nasprotju z vzhodno obalo je obala Sredozemskega
morja na skrajnem severnem delu Tunizije zelo redko poselje-
na in ponekod praktično neobljudena. Sama obala se pogosto
zelo strmo spušča v morje, v zalivih pa najdemo nanose čudo-
vitega belega peska. Zelo številne so morske ptice, med kateri-
mi po številu močno prevladujejo rumenokljuni viharniki
(*Calonectris diomedea*). Viharnike lahko pogosto opazujemo
kar z obale, pogosti pa so tudi strmoglavci (*Morus bassanus*).
Vsekakor velja omeniti tudi več tisočglavo jato zalivskih gale-
bov (*Larus genei*) v laguni Ghar el-Melh.

Pomemben cilj potovanja po severnem delu Tunizije je bilo
jezero Ichkeul. To 8,5 km² veliko sladkovodno jezero je bilo
nekoč eno izmed najpomembnejših mokrišč v zahodnem Sre-
dozemlju za prezimujoče in seleče se vodne ptice. Jezero je
biosferni rezervat, uvrščeno pa je tudi na Unescov seznam
svetovne naravne dediščine. Ichkeul se med drugim postavlja
z več opazovanji kritično ogroženega tenkokljunega škurha
(*Numenius tenuirostris*). Žal so postavitve jezer na dveh rekah,
ki napajata jezero, v zadnjih desetih letih močno spremenile
njegov značaj. Zaradi manjšega dotoka sladke vode postaja le
slabih 10 km od morskega zaliva ležeče jezero vse bolj slano,
kar povzroča propad vodnih makrofitov, zlasti češljastega dri-
stavca (*Potamogeton pectinatus*). Zaradi izginjanja glavnega vira
hrane so populacije prezimujočih rac in gosi, ki so nekdanj
šteje 300.000-400.000 osebkov, močno upadle. Skladna s tem
trendom so bila tudi najina opazovanja, tako da je bilo jezero
Ichkeul eno izmed redkih razočaranj na tem potovanju.

Potovanje sva zaključila na rtu Bon, skrajni točki 100 km
dolgega polotoka vzhodno od glavnega mesta Tunis. Rt je v
čas selitve ujed, štokelj in žerjavov pravo »ozko grlo«
za te ptice na poti proti Siciliji oziroma Evropi. Območje je po po-
menu podobno Gibraltarju in Bosporju, saj ga med marcem
in majem redno preleti 20.000-40.000 ujed, pripadajočim 24
vrstam. Midva sva bila za ujede prezgodnja, tako da sva vide-
la proti Italiji leteti le 220 žerjavov. Lepo pokrajino je kazilo
le kakšnih 30 vetrnic za proizvodnjo elektrike, ki so se ne-
varno vrtele v neposredni bližini. ●